

RECENZIE

Anca Păunescu

Cristian Luca - ȚĂRILE ROMÂNE ȘI VENEȚIA ÎN SECOLUL AL XVII-LEA (Din relațiile politico-diplomatice, comerciale și culturale ale Țării Românești și ale Moldovei cu Serenissima). Editura Enciclopedică de Istorie a României, București 2007. Editat cu sprijinul Autorității Naționale pentru Cercetarea Științifică

REVIEW

Cristian Luca - THE ROMANIAN PRINCIPALITIES AND VENICE DURING THE 17 TH. CENTURY (From the political, diplomatic, commercial and cultural relationships of Walachia and Moldavia with the Serenissima) The Enciclopedic Prenting House for Romania's History, Bucharest, 2007

Abstract

Cristian Luca brings through this volume a contribution to the foreign policy and the external trade of the Romanian Principalities with Venice in the framework of the evolution of the worldwide and European economy and of the international relationships during the 17th century, considering the fact that up connections from that period were not addressed in a synthetic special volume and also that the historiography related to this theme is yet not a numerous one. On this purpose, beside the new uncovered documents and historic sources, the author provides a new and significant insight by the numerous information gathered in the State Archeves of Venice, as well as in the archives of the Venetian political magistrates and of the notabilities who activated in this city.

Key words: Romanian Principalities, Venice, political diplomatic, commercial and cultural relationships during the 17th century.

Prin această recenzie semnalăm apariția unei lucrări de mare interes științific, o sinteză cu privire la raporturile directe politico-diplomatice, comerciale și culturale ale Țărilor Române cu Republica venețiană în secolul XVII, pentru care

autorul¹ a cercetat cu discernământ critic, atât documentele și izvoarele edite, cât și documentele inedite, identificate la Arhiva de Stat a Veneției, în alte arhive ale magistraturilor politice, ale notarilor care au activat în acest oraș sau arhiva Oficiului Notarial al Ambasadei Venețiene de la Constantinopol, pe care le-a publicat în numeroase periodice științifice de specialitate din țară și din străinătate.

Așa cum se afirmă în **Introducere** (p.7-31), autorul precizează că în această lucrare și-a propus reevaluarea critică și sistematizarea informației documentare și bibliografice, la care se adaugă elemente noi pentru a reliefa parcursul politic, economic și cultural al relațiilor Țărilor Române cu Republica venețiană în secolul XVII. Interesul Veneției în spațiul nord-dunărean este mai întâi din rațiuni economice pentru menținerea forței politico-militare a ei. Pentru reconstituirea parcursului cronologic și a complexității raporturilor politice, comerciale și culturale, autorul face analiza comparativă a tuturor informațiilor edite cu cele rezultate din izvoare inedite, care pun într-o lumină nouă evoluția schimburilor de mărfuri dintre Țările Române și Veneția, insuficient reflectate în istoriografia românească și în cea străină (p. 13-29).

Lucrarea este structurată prin trei capitole mari tematice și anume:

Capitolul I. Raporturile politico-diplomatice româno-venețiene în contextul relațiilor internaționale din secolul al XVII-lea (p. 33-333)

De la început este afirmat faptul că “relațiile politico-diplomatice româno-venețiene din secolul XVII s-au derulat pe fondul situației general europene deosebit de tumultuoase, au evoluat lent, au fost discontinue, au înregistrat episoade strict formale, protocolare, însă au căpătat importanță tocmai în împrejurări în care complexitatea evenimentelor externe determinau atât Țările Române, cât și Veneția, să nu piardă din vedere nici un potențial aliat dispus să se alătore efortului antiotoman. Acesta a fost, de altfel obiectivul comun care a motivat în câteva momente din cursul secolului al XVII-lea existența unor relații politice directe româno-venețiene, materializate prin tratative bilaterale care recunoșteau Țării Românești și Moldovei statutul de subiect de drept internațional, în pofida accentuării dependenței acestora față de Poartă” (p. 33).

Toate aceste aspecte și momente sunt minuțios analizate, pentru a sublinia faptul că relațiile politice româno-venețiene au căpătat importanță numai în cazul când au avut un obiectiv comun și anume efortul antiotoman, materializat prin tratate bilaterale. Se prezintă poziția Veneției față de diversele conflicte politico-militare ale epocii și se subliniază poziția pragmatică a acesteia față de evenimente și alianțe, precum și preocuparea pentru menținerea legăturilor cu Imperiul Otoman. În prima parte a acestui capitol subliniem excelenta sinteză asupra istoriei

---

¹ Dr. Cristian Luca, specializat în istoria politică și economică a Evului Mediu târziu și a epocii premoderne. Este lector universitar în cadrul Catedrei de Istorie a Facultății de Istorie și Filozofie a Universității “Dunărea de Jos” din Galați.

conflictelor politice din secolul XVII pe baza unei bibliografii complexe, adusă la zi, în care se precizează poziția și rolul Țărilor Române. Din punct de vedere al intereselor politice ale Țărilor Române se arată că disputele interne dintre boierime și dese schimbări de domnie au generat o stare de instabilitate politică, dăunătoare, în relațiile politice extracarpatice, mai precis din punct de vedere a Veneției, ele erau considerate ca dependente de Poartă (p. 33-61).

În cadrul acestui amplu capitol sunt două subcapitole în care sunt prezentate punctele de interes ale ambelor părți: I.1. *Relațiile diplomatice și contacte bilaterale româno-venețiene cu caracter formal* (p. 61-156) și I.2. *Proiecte de alianță antiotomană și tratative directe în vederea colaborării politico-militare* (p. 156-207).

În primul subcapitol se insistă asupra relațiilor familiei Mihneștilor cu Veneția și Poarta în lupta pentru obținerea tronului Țării Românești (p.61-68;83-91), iar în continuare se descriu interesele unor candidați la tronul Țării Românești sau al Moldovei, cum ar fi Gașpar Grațiani, Ștefan Tomșa II, Alexandru Iliș, care solicitau ajutorul diplomatic al Veneției, relațiile diplomatice ale lui Matei Basarab sau Vasile Lupu cu reprezentanții diplomați ai Veneției la Constantinopol sau cu negustorii venețieni (p. 104-126), și în vremea Cantacuzinilor și a lui Constantin Brâncoveanu (p. 148-155.)

Al doilea subcapitol se intitulează: *Proiecte de alianță antiotomană și tratative directe în vederea colaborării politico-militare* (p. 156-207)

În acest subcapitol autorul se referă la proiectele de alianțe antiotomane care au servit ca motivație pentru peregrinările a numeroși aventurieri sau idealști pe la curțile suveranilor europeni, aceștia fiind adesea monitorizați de către venețieni. Se subliniază faptul că propunerile de coaliție antiotomană transmise de domnii români la Veneția au avut ecouri limitate, doar când Veneția era în război cu Imperiul Otoman (p. 156).

Odată cu domniile lui Matei Basarab și Vasile Lupu s-au înregistrat două episoade în cursul cărora relațiile româno-venețiene au avut ca obiectiv comun participarea la o coaliție creștină împotriva Porții (p. 161-177). În continuare este descris pe larg un alt episod când s-au înregistrat consistente raporturi directe politico-diplomatice în vederea participării comune la coaliția antiotomană, în anul 1658, când inițiativa i-a aparținut lui Mihnea III Radu, care căuta sprijinul imperialilor și al Veneției, pentru realizarea planului său de revoltă antiotomană (p. 177-202).

Capitolul II. Comerțul Țărilor Române cu Veneția în cadrul evoluției economiei - univers europene din veacul al XVII-lea (p. 209-333)

În primele pagini ale acestui capitol se face o prezentare a evoluției economiei-univers europene a veacului al XVII-lea, marcată de prezența unor perioade de criză care au afectat dezvoltarea capitalistă a Occidentului, impietând și asupra progresului regiunilor centro-răsăritene. În acest context, un ansamblu de factori interni și externi au concurat la faptul ca Veneția să suporte șocul noilor

realități economice europene, care au plasat-o progresiv în afara comerțului de anvergură. (p. 210-211). Încercarea de revitalizare a schimburilor de mărfuri ale orașului din lagună cu Imperiul Otoman și Europa centro-răsăriteană, inițiată în deceniul șapte al secolului al XVII-lea, a direcționat interesul unui segment activ al negustoriei balcanice-aromâni, în special, grecii, armenii, evreii, românii-către această componentă regională a comerțului european. Autorul analizează, pe baza unei bogate bibliografii, considerentele care sprijină ideea că produsele din Țările Române și piața românească din această vreme au prezentat interes pentru Veneția (p. 212-220).

Pentru o evaluare cât mai clară a relațiilor comerciale dintre Țările Române și Veneția, în măsura în care numărul de surse documentare este relativ redus, sunt analizate în subcapitole intitulate: II.1, *Rutele comerțului româno-venețian în secolul al XVII-lea*, (p. 220-233), II.2, *Categorii de mărfuri și volumul schimburilor*, (p. 233-285) II.3, *Aspecte monetare ale comerțului româno-venețian în secolul al XVII-lea*, (p. 285-297), și II.4, *Depozite ale domnilor, boierilor și negustoriei din Țările Române la Zecca Veneției*, (p. 297-333).

Referitor la transportul mărfurilor în bazinul pontic în secolul XVII, acesta era puternic afectat de politica restrictivă manifestată de Poartă în privința accesului în Marea Neagră. Autorul susține pe baza unei analize critice a surselor de epocă și a lucrărilor istoricilor din ultima vreme, că nu se poate demonstra existența unui flux regulat al schimburilor în zona pontică și, implicit, o deschidere asumată de Înalta Poartă în acest sens. (p. 221-222 și notele 41-45).

În privința categoriilor de produse și a volumului schimburilor de mărfuri sunt analizate foarte atent fiecare categorie de materie primă și se subliniază rolul unor negustori aromâni, români sau italieni, cum ar fi de exemplu frații Locadello.

Deosebit de interesant este subcapitolul referitor la depozitele domnilor, boierilor și negustoriei din Țările Române la Zecca, banca de stat și monetărie a Republicii venețiene care oferea condiții destul de avantajoase deponenților și deplina siguranță a depunerilor. Cea mai mare sumă de bani depusă la Zecca Veneției a unui deponent provenind din spațiul românesc a aparținut lui Constantin Brâncoveanu. Situația acestei depuneri, care a atras arestarea, torturarea și uciderea lui Constantin Brâncoveanu și a fiilor săi este descrisă amănunțit, atât pe baza documentelor editate, cât și a celor cercetate de autor în arhivele venețiene.

Capitolul III. Relațiile culturale româno-venețiene în veacul al XVII-lea

De la început se subliniază faptul că relațiile culturale româno-venețiene s-au conturat abia în ultimele decenii ale secolului al XVII-lea, limitate la episoadele studiilor urmate la Universitatea din Padova sau la colegiul grecesc din lagună de către studenți provenind din Țările Române.

Aspectele relațiilor culturale româno-venețiene sunt prezentate în trei subcapitole intitulate: III.1, *Influența venețiană în cultura românească a secolului*

al XVII-lea (p. 336-354), III.2, *Imaginea Veneției în cultura românească a veacului al XVII-lea* (p. 354-371) și III.3, *Aspecte ale istoriei românilor reflectate în istoriografia venețiană a secolului al XVII-lea* (p. 372-401). În acest capitol se arată că relațiile culturale româno-venețiene au avut o relevanță mult mai redusă în raport cu legăturile politico-diplomatice și comerciale ale Țărilor Române cu Veneția. Se poate observa în esență, o influență unilaterală-veneto-padovană. Un rol important au avut spre sfârșitul secolului, profesorii formați la Padova, tipăriturile în limba greacă și lucrările tipărite la Veneția la comandă primite din Țara Românească. Totuși aș vrea să menționez că ar fi fost necesar ca citatele în limba italiană să fie traduse, fie în text, fie în subsol, după caz.

Lucrarea se încheie cu un capitol de **Concluzii** (p. 403-407) urmat de un rezumat în limba italiană, **Riassunto** (p. 409-422), **Bibliografia** (p. 423-454), care grupează un mare număr de documente inedite, lucrări generale sau articole recente, ale istoricilor români și italieni, și nu în ultimul rând numeroase articole ale autorului publicate în reviste de specialitate din țară și din străinătate. Așa cum se obișnuiește, urmează **Indice** (p. 455-468) și **Anexe** (p. 469-486), care cuprind tabele statistice despre: I., *Participarea județelor Țării Românești la birurile mierii și cerii în perioada 1694-1700*, II., *Contribuția generală a județelor Țării Românești la birurile mierii și cerii în perioada 1694-1700 (birnici)*, III., *Cantitatea anuală de ceară importată la Veneția din Levant în secolul al XVII-lea în anii 1624-1640, 1654-1661, 1662-1669, 1674-1681, 1684-1691*, IV., *Importuri de ceară provenind de la Smirna și Constantinopol intrate în "Cogana da Mar" a Veneției în răstimpul 1690-1697*, V., *Mărfuri importate din Levant la Veneția, tranzitate prin "schela" de la Durazzo*, VI., *Mărfuri importate din Levant la Veneția, tranzitate prin "schela" de la Bojana*, extrase din documente sau articole, VII., o reproducere a *Palatului din Constantinopol (cartierul Pera) al reprezentanței diplomatice și consulare a Republicii venețiene*; VIII., reproducere a unei *file dintr-o copie manuscrisă a raportului prezentat în anul 1620 Senatului venețian de către patricianul Polo Minio*, IX. și X., reproduceri după foile de titlu a lucrărilor de istorie ale lui Francesco Sansovino, 1654 și Casimiro Freschot, 1684, XI. și XII., stampe din 1693 cu imaginea Veneției și din 1640 cu Piața San Marco, XIII. și XIV., hărți din 1708 și 1676 ce reprezintă teritoriul Republicii venețiene și Golful Veneției, XV, o stampă ce reprezintă orașului Constantinopol, din 1685.

Ceea ce vreau să semnalez prin aceasta recenzie este că publicarea lucrării *Țările Române și Veneția în secolul al XVII-lea*, care a fost inițial teza de doctorat a autorului, reprezintă rezultatul demn de apreciere a unei activități laborioase și îndelungată de studiere a fondurilor documentare, aflate în arhivele din Veneția, Milano, Roma.